

8. ЦЕС. Трекер економіки України під час війни. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>

*Бойко Оксана Анатоліївна,
кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри інновацій, інформаційної
діяльності в освіті та навчання за міжнародним проєктами;
Інститут державного управління та наукових досліджень
з цивільного захисту*

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ: СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ

Цивільний захист України як одна із основних сфер державного управління та складова сектору безпеки і оборони в умовах війни є визначальним чинником подальшого зміцнення національної безпеки нашої держави.

В перший день введення в дію воєнного стану 24 лютого 2022 року єдину державну систему цивільного захисту розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 179 – р «Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану» переведено у найвищу ступінь готовності [1].

В умовах дії воєнного стану Верховною Радою України також внесено зміни до Кодексу цивільного захисту України та дано нове визначення терміну «Цивільний захист» (в редакції Закону України від 21.04.2022 № 2228-IX). Цивільний захист – це комплекс заходів, які реалізуються на території України в мирний час та в особливий період і спрямовані на захист населення, територій, майна, матеріальних і культурних цінностей від пожеж, надзвичайних ситуацій, запобігання виникненню таких ситуацій та небезпечних подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки [2].

Слід відзначити, що вже на початку війни було сформовано необхідні організаційно-правові засади ефективного функціонування як єдиної державної системи цивільного захисту, так і її функціональних та територіальних підсистем, органів і підрозділів цивільного захисту в умовах дії воєнного стану. Цьому сприяло оперативне прийняття впродовж 2022-2023 років Верховною Радою України і Кабінетом Міністрів України близько 120 нових законопроектів та тих, якими внесено необхідні зміни і доповнення до чинної нормативно-правової бази, оновлення відомчої нормативної бази МВС та ДСНС.

На Державну службу України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) чинним законодавством покладено реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та

запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності [3].

Розглянемо деякі соціогуманітарні аспекти в діяльності національної системи цивільного захисту України в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України.

Впродовж дії воєнного стану особовий склад сил цивільного захисту під постійними обстрілами героїчно рятує людей, ліквідує пожежі, знешкоджує боєприпаси та надає допомогу постраждалому населенню. Всього з початку повномасштабного вторгнення підрозділами ДСНС здійснено понад 131 тис. 720 виїздів на ліквідацію наслідків обстрілів населених пунктів, у ході яких врятовано життя 4 тис. 522 особам та ліквідовано понад 17 тис. 390 пожеж. Підвезено населенню понад 14 тис. 160 тонн харчових продуктів та понад 139 тис. 850 тонн питної і технічної води. Надано психологічну допомогу та евакуйовано з районів ведення бойових дій понад 2 млн 760 осіб [4, с.11].

Зупинюсь детальніше на двох аспектах діяльності органів та підрозділів цивільного захисту: гуманітарне розмінування та психологічна допомога населенню.

Серед основних завдань, визначених у Положенні про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: проведення через підрозділи Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту заходів з розмінування (гуманітарного розмінування) та піротехнічних робіт, пов'язаних із знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн, сучасних боєприпасів та підривних засобів (крім вибухових пристроїв, що використовуються у терористичних цілях), за винятком територій, на яких розміщені і постійно дислокуються військові частини, установи, військові заклади освіти, підприємства та організації Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів [3].

Одним із наслідків російсько-української війни є статус України як найзамінованішої країни в світі. Повоєнна відбудова нашої країни потребуватиме повного очищення її території від вибухонебезпечних предметів.

Планом пріоритетних дій Уряду на 2024 рік на напрямку цивільного захисту зокрема передбачено: проведення гуманітарного розмінування деокупованих територій для відновлення нормальних умов життєдіяльності населення та зменшення ризиків від вибухонебезпечних предметів; підвищення спроможностей піротехнічних підрозділів ДСНС тощо [5].

Організаційно-правові засади діяльності у сфері гуманітарного розмінування регламентує Закон України «Про протимінну діяльність в Україні», Порядок ведення обліку операторів протимінної діяльності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 року № 1150. Законом України «Про протимінну діяльність в Україні» визначено правові та організаційні засади здійснення протимінної діяльності та особливості державного регулювання у відповідній сфері [6].

В умовах воєнного стану, лише впродовж 2023 року піротехнічними підрозділами ДСНС здійснено близько 40 тис. виїздів, виявлено та знешкоджено понад 153 тис. вибухонебезпечних предметів, обстежено та розміновано територію загальною площею понад 36 тис. га, з них 14 тис. 217,5 га акваторії водних об'єктів, у тому числі очищено за допомогою машин механізованого розмінування 511,2 га території. Основні зусилля було зосереджено на виконанні робіт із розмінування деокупованих територій Донецької, Київської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Херсонської та Чернігівської областей. Всього на деокупованих територіях піротехнічними підрозділами ДСНС обстежено 424 км автодоріг, 4 тис. 459,8 км ліній електромереж, 22,8 км залізничних колій, 259,4 км газопроводів, 613 об'єктів та 5 тис. 307 домогосподарств. З метою забезпечення проведення польових робіт спільно із заінтересованими центральними органами виконавчої влади та обласними військовими адміністраціями розроблено та реалізується План заходів із розмінування (гуманітарного розмінування) земель сільськогосподарського призначення, який схвалено на засіданні Національного органу з протимінної діяльності. Планом визначено 1 тис. 409 ділянок загальною площею 470 тис. га на території Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Херсонської, Черкаської, Чернігівської областей. Координацію заходів Плану покладено на обласні військові адміністрації. На виконання Плану піротехнічними підрозділами ДСНС проведено нетехнічне обстеження понад 121 тис. 584 га, розміновано близько 7 тис. га земель сільськогосподарського призначення [4, с.12-13].

Подальшому вдосконаленню гуманітарного розмінування в Україні сприяє також міжнародне співробітництво, зокрема з питань формування ринку гуманітарного розмінування, технічного оснащення відповідних підрозділів та підготовки фахівців. Цьому сприяла проведена в 2023 році в Загребі (Республіка Хорватія) перша міжнародна донорська конференція з гуманітарного розмінування. І це не випадково, адже в Хорватії війна завершилася в 1995 році, а розмінування планується завершити 2026 року. За оцінками ДСНС, вибухонебезпечними предметами в Україні забруднено щонайменше 30 % території, а це понад 174 тис. квадратних кілометрів. За прогнозами Мінекономіки це потребуватиме 10-15 років [7].

Сьогодні, зокрема і в умовах дії воєнного стану, організаційно-правові засади психологічного захисту населення у разі загрози виникнення і виникнення надзвичайних ситуацій регламентує Кодекс цивільного захисту України. Ухвалений ще у 2012 році, цей документ визначив статус психологічного захисту серед інших обов'язкових заходів по захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

Кодексом цивільного захисту України визначено заходи психологічного захисту населення, які спрямовуються на зменшення та нейтралізацію негативних психічних станів і реакцій серед населення у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій і включають: планування діяльності,

пов'язаної з психологічним захистом; своєчасне застосування ліцензованих та дозволених до застосування в Україні інформаційних, психопрофілактичних і психокорекційних методів впливу на особистість; виявлення за допомогою психологічних методів чинників, які сприяють виникненню соціально-психологічної напруженості; використання сучасних психологічних технологій для нейтралізації негативного впливу чинників надзвичайних ситуацій на населення; здійснення інших заходів психологічного захисту залежно від ситуації, що склалася [8, стаття 38].

Організація та здійснення заходів психологічного захисту населення покладаються на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

З 2012 року центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту є Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Серед основних завдань, визначених в Положенні про ДСНС: проведення просвітницької та освітньої діяльності з метою підготовки населення до дій в умовах вчинення терористичного акту; організація та здійснення заходів психологічного захисту населення у разі загрози виникнення і виникнення надзвичайних ситуацій; організація навчання населення щодо дій у надзвичайних ситуаціях, розробка і затвердження відповідних організаційно-методичних рекомендацій та програм з підготовки населення до таких дій тощо [3].

Зокрема Кодексом цивільного захисту України визначено, що постраждалі, а також особи, які залучалися до виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, мають право на отримання безоплатної психологічної допомоги.

Порядок психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 31 серпня 2017 року № 747, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14 листопада 2017 року за № 1390/31258. Він визначає організацію, основні завдання і процедуру здійснення психологічного забезпечення в органах і підрозділах цивільного захисту, а також організацію надання психологічної допомоги постраждалим унаслідок надзвичайних ситуацій (населенню та особам, які залучалися до виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт [9].

Зазначені завдання покладаються на психологічну службу ДСНС. Психологічна служба ДСНС - це сукупність відділів, секторів та посад, що складають єдину систему, основу якої становлять фахівці у сфері практичної психології та соціальної педагогіки, практичні психологи та соціальні педагоги [10].

В умовах воєнного стану органи та підрозділи ДСНС в режимі 24/7 виконують завдання за призначенням, зокрема психологами ДСНС лише впродовж 2023 року надано психологічну допомогу майже 38 тис. 800 особам

постраждалого унаслідок воєнних дій населення та особовому складу ДСНС [4, с.26].

Також з метою надання допомоги місцевим органам влади у підтриманні мінімально необхідних умов для збереження життя і здоров'я людей у період значного похолодання, а також у разі порушення енергопостачання населених пунктів у системі ДСНС підготовлено 1 тис. 258 пунктів незламності. Лише упродовж 2023 року в цих розгорнутих пунктах незламності надано допомогу понад 240 тис. 300 особам [4, с.8].

Підсумовуючи деякі результати аналізу функціонування національної системи цивільного захисту в умовах війни слід зауважити, що переважна більшість покладених на неї завдань та функцій мають соціогуманітарне спрямування.

Перспективним є подальше проведення наукових досліджень на напрямках цивільного захисту з метою їх практичного використання, зокрема і в умовах дії воєнного часу. Переважна більшість їх виконується науковцями Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту, що функціонує в системі ДСНС. Потребується також подальше вдосконалення національного законодавства із цих питань.

Список використаних джерел

1 Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 р. № 179 – р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.10.2024).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування повноважень між центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері цивільного захисту, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту: Закон України від 21.04.2022 р. № 2228 – IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2228-20#Text> (дата звернення: 07.10.2024).

3. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1052 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.10.2024).

4. Звіт про основні результати діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій у 2023 році: URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/0/4/5/2/3/6/zvit-pro-osnovni-rezultati-diialnosti-dsns-u-2023-roci.pdf> (дата звернення: 07.10.2024).

5. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 137 - р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-priorytetnykh-dii-uriadu-na-2024-rik-137r-160224> (дата звернення: 07.10.2024).

6. Про протимінну діяльність в Україні: Закон України від 06 грудня 2018 р. № 2642 – VIII. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> (дата звернення: 07.10.2024).

7. Наше завдання - сформувати ринок гуманітарного розмінування в Україні. *Interfax-Україна*: вебсайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/946450.html> (дата звернення: 07.10.2024).

8. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403 – VI. Дата оновлення: 21.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 07.10.2024).

9. Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 31 серпня 2017 року № 747. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-17#Text> (дата звернення : 07.10.2024).

10. Сайт психологічної служби Державної служби України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://psy.dsns.gov.ua/> (дата звернення: 07.10.2024).